

გვარსახელით მოთხრობილი
ეთნიკურ-კულტურული ისტორია
(გურიიდან და გურიაში მიგრირებულ გვართა
ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით)

An Ethnic-Cultural History
Narrated Through Surnames
(Based on Ethnographic Materials from Guria and
Migrant Families from Guria)

დავით შავიანიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Davit Shavianidze
Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

ხალხის მეხსიერებაში (მუზეუმ-არქივში) შემონახული, „მართალის მომთხრობი“ ეთნოგრაფიული მასალები ქართველთა ეთნიკურ-კულტურული ისტორიის აღმწერი მატარებელია. იგივე შეიძლება ითქვას გურიიდან საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მიგრირებული და გურიაში ჩასახლებულ გვართა ისტორიების ამსახველი მასალების შესახებ.

ეთნიკურ-კულტურული ისტორიის, ქართველთა ცხოვრების შინაარსის, საზოგადოებრივ-ეკონომიკური და სოციალურ-კულტურული ცვლილებების, შიდამიგრაციის მიზეზების შემცველ „მართალ“ ისტორიებში შემონახულია ქართული ყოფისთვის დამახასიათებელი არაერთი სინამდვილე: რეგიონის პირველმკვიდრი გვარების, გვართა სახელრქმეულ ადგილთა წარმოების, მონოგენური უბნების, რწმენა-რელიგიურობის და სალოცავთან დამოკიდებულების საკითხები, სისხლით და ხელოვნური ნათესაობითი ურთიერთობის ფაქტები და ამით შეპირობებული წეს-ჩვეულებები, გვარის შიგნით მკაცრად დაცული ეგზოგამიურობის, სხვა მრავალი საინტერესო წეს-მახასიათებელი, ქართული ენის მრავალმხრივი შესაძლებლობები.

ნაშრომში განხილულია ის გვარები, რომელთა შესახებ უკვე ვწერდით. აგრეთვე გავანალიზეთ იმერეთიდან, აჭარიდან, მესხეთიდან გურიაში და საქართველოს ამ კუთხეებში გურიიდან მიგრირებულ გვართა შესახებ მოძიებული ახალი ეთნოგრაფიული მასალები. გაანალიზებულია პოლიტიკურ, სოციალურ და ეკონომიკურ მიზეზთა გამო მიგრირებულ გვართა რელიგიურ-კულტურული ყოფისა ენობრივი მახასიათებლები.

ირკვევა:

1. ყოფით-კულტურული ცხოვრების სხვადასხვა წესით გადმოცემული ქართველთა მენტალობის შესახებ;
2. ბუნებ-რივი და ეკონომიკური გარემოებებით განპირობებული ცხოვრების წესები, მიგრაციის მიზეზები;
3. გარეშეთაგან თავსმოხვეული და შიდა პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთობებით გამოწვეული „საფრთხეებიანი ყოფის შედარებით შემამსუბუქებელი, გამაუმჯობესებელი“ ქმედებები;
4. რწმენა-სალოცავებთან დამოკიდებულება;
5. ნათესაური ურთიერთობები;
6. ეთნოგრაფიული ლექსიკისა და ქართული ენის მრავალმხრივი შესაძლებლობები.

ქართველობა თავისუფლად ყოფნის დაკარგვას არ ეგუებოდა და ამ საფუძველზე „ემორჩილებოდა განაჩენს სხვაგან, საქართველოს სხვა კუთხეში ცხოვრებისას“.

საკვანძო სიტყვები: ქართული გვარსახელები, ქართველთა ეთნიკურ-კულტურული ისტორია, ნათესაური ურთიერთობები.

ABSTRACT

The ethnographic materials preserved in public memory and museum archives, often referred to as „Marital Narratives“, constitute a chronicle documenting the ethnic-cultural history of the Georgian people. Similarly, these narrative materials provide insight into the histories of families that migrated from Guria to various historical-ethnographic regions of Georgia, as well as those who settled in Guria from other areas.

The „Marital“ narratives, which reflect ethnic-cultural history, the lived experiences of Georgians, socio-economic and socio-cultural transformations, and reasons for internal migration, preserve numerous realities characteristic of Georgian life. These include the region's original family lineages, the origins of settlements named after family surnames, monogenic neighborhoods, issues of religious belief and relations with places of worship, blood and fictive kinship ties and the customs they produced, strict intra-family exogamy rules, and other notable social norms. The narratives also reveal the multifaceted expressive potential of the Georgian language.

This study compiles the histories of families that have already been documented and additionally analyzes newly collected ethnographic materials concerning families who migrated to Guria from Imereti, Adjara, and Meskheta, as well as Gurian families who relocated to other parts of Georgia. The research examines the religious-cultural practices and linguistic characteristics of these migrant families in the context of the political, social, and economic factors that shaped their migration and settlement.

Findings:

1. Insights into the mentality of Georgians as conveyed through various forms of daily and cultural life.
2. The influence of natural and economic conditions on living patterns, lifestyles, and the causes of migration.
3. Actions taken to comparatively alleviate or improve „precarious living conditions“ imposed by external pressures and internal political, social, and economic relationships, including attitudes toward religious beliefs and places of worship.
4. Aspects of kinship and family relationships.
5. The ethnographic lexicon and the multifaceted expressive capacities of the Georgian language.
6. The Georgian people did not accept the loss of freedom passively and, on this basis, „submitted to fate when living elsewhere, in other regions of Georgia“.

Keywords: Georgian surnames, ethnic-cultural history of Georgians, family relationships.

შესავალი

ქართველი ერის ყოფით-კულტურულ, სოციალურ და, არცთუ იშვიათად, პოლიტიკურ ურთიერთობათა ისტორიას, წერილობით და სხვა წყაროების მონაცემებთან ერთად ავსებს და უფრო სრულყოფილს ხდის საქართველოს სხვადასხვა მხარის მკვიდრ გვართა შესახებ არსებული, „საგულისყურო“ ეთნოგრაფიული მასალები.

ისტორიულ-ყოფითი მნიშვნელობით გამორჩეული, ფუნქციური და შინაარსობრივი თვალსაზრისით მსგავსი, სტრუქტურით, ფორმებით, მაწარმოებლებით ნაირგვარი, გვარსახელთა შესახებ არსებული ეთნოგრაფიული მასალების კვლევა, მათი წარმომავლობა-ეტიმოლოგიის დადგენა სრულყოფს ქართველთა ეთნოისტორიის საინტერესო და სადავო საკითხებს.

აღნიშნულს ადასტურებს ეთნოგრაფიული მასალების, ისტორიული დოკუმენტებისა და ლექსიკონების მონაცემთა ანალიზს დამყარებული, ჩვენი კომპლექსურ-ეთნოისტორიული კვლევის შედეგები.

მეთოდები

კვლევისას გამოყენებულია შედარებითი ანალიზისა და კომპლექსურ-ეთნოისტორიული მეთოდები.

მსჯელობამიგრაციების მიზეზები, მიზნები, შედეგები

საქართველოს სხვადასხვა ერთეულების მკვიდრი გვარების შესახებ მოდიებული ეთნოგრაფიული მასალების მსგავსად, გურიაში და გურიიდან შიდა მიგრაციით ადგილგადანაცვლებულ გვარებთან დაკავშირებული, ეროვნულ-ისტორიულ მეხსიერებით ჩვენამდე მოსული გადმოცემები შეიცავენ ქვეყნის პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური ისტორიის, სამეურნეო თვალსაზრისით საინტერესო სინამდვილეს.

გურიიდან და გურიაში ადგილმონაცვლეობა მიმდინარეობდა ბუნებრივ-გეოგრაფიული გარემოსგან დამდგარი საჭიროების, პოლიტიკური და სოციალური მდგომარეობის, დაავადებებს გამორიდებულობისა და სხვა მიზეზთა გამო.

აღნიშნულ მიზეზთა და პოლიტიკის შედეგად დღეს უკვე, მაგალითად, აჭარის ნაწილ ჭვანას ხეობაში აღარ მკვიდრობს გურიიდან, არც საქართველოს სხვა მხარეებიდან სხვადასხვა დროს აქ ჩამოსახლებული გვარები.

ეთნოგრაფიული მასალა: „ბერსელაძე, ხილაძე, თავდგირიძე, ტარიელაძე, ჭალაიძე, დავითაძე, ქარცივაძე, მურვანიძე, ცეცხლაძე, ზოიძე, დუმბაძე, გურიიდან იყვნენ მოსულები. ახლა წევდა ეს ხალხი. ბეჟანიძე, ამალლობელი, აღარ არიან, წევდენ, გადასახლდენ. მთელი აჭარის ტერიტორია კახეთში, სხვაგან ცხოვრობენ. რომ ნახეს იქ ცოტა უკეთ ცხოვრება, მიწაზე მოსავალი მოდის, პატარა ფული მოჩოჩქეს, ჩააწყო ჩემოდანში და არიქა წევდა. მოგვაკითხეს მთაში სოფლებში მთვრობამ, ჩამოდიოთ. მუშახელი უნდოდათ, ჩას კრეფა, სხვა ამბავში და წეიყვანეს ის ხალხი... სამთაწყაროში არიან ნაღვარეულები, ხობში, პალიასტომზე. სტიქია იყო, ღვარი ჩამოვდა, თავრობამ მიიღო დადგენილება ცენტრალური კომიტეტი, მინისტრთა საბჭო, ესენი, ესენი და, მიიღო დადგენილება, შუახევის რეგიონის, ნაღვარევისა და ხულოს რაიონის თხილვანის შესახებ, ასე ოფიციალური დადგენილება იყო ხობში ჩასახლების შესახებ. მისცეს სახლები, წინწყაროშიც შევდენ, დეიწყეს ცხოვრება და ახალი სოფლები გახსნეს“.

სხვა, არაერთ საერთოქართველური, ეთნო-კულტურული შრის არსებობის ფაქტთან ერთად, საქართველოს სხვადასხვა მხარიდან მესხეთში გადასახლების, გადასახლებით მიღებული ტკივილის („ნატანჯი იცით რას ნიშნავს? საკუთარ მიწას ტოვებ, სხვა მიგატოვებინებს, ტანჯვას“) შესახებ მოგვითხრობს ჩიჯავაძეთა და ლორთქიფანიძეთა სათავადოების ყმა-გლეხებად მოხსენიებული, „ძირად გურული“ ჩილაშვილების გვარის ისტორია (სოსელია 1982: 31).

ეთნოგრაფიული მასალა: „მწირმიწიანთა და ხელმოკლეთა თურქობამდელ შესაფარ“ მესხეთში გადასახლებულან **ჭილაშვილები** (<თავდგირიძე) გურიიდან. გადასახლებულან აბასთუმანში, სადაც მეტეგვარების, „ხალეზია“ და „იანულათი“ (=ნატანჯი) მატარებელი ჭილაშვილები ჩილაშვილებადაც წერიან. ხალიანი ხალხი ყოფილანო,

„ჩილიო“ და იქიდან დაერქვათ ჩილაშვილებიო. არის ვერსია, რომ ჭილაშვილებიც ვყოფილვართ და რუსები რომ ვერ იმახოდნენ ჭ-ს, ჩილაშვილებად დავუწერივართ“ (მოხრობელი: ჭილაშვილი, 2024).

ლატიფმაჰ ბარათაშვილის მასალებით, ჭილაშვილები მესხეთში ჩასახლებამდე მკვიდრობდნენ გორში. სწორედ აქედან მოსულა სოფელ ივლიტაში პირველი ჭილაშვილი (ბარათაშვილი 2019: 79).

მამათის მკვიდრი **ხელაძეების** სამი ძმა ოჯახებით, „მოკლებით“ წამოსულა სურების ტყეზე და მოსულან ვანში, ძულუხში. დასახლებულან „**სატლახე სერზე**“. მიგრაციის მიზეზი გამხდარა სოციალური დაპირისპირება.

ირკვევა, რომ დროის შემდეგ ხელაძეების ნაწილი გადასახლებულა ვანიდან უკან, გურიაში.

ხელაძეების გვარი სხვადასხვა დროის და არც შორეული წარსულის საბუთებში არიან დადასტურებული (სოსელია 1981: 167). მკვიდრობდნენ საქართველოს სხვადასხვა მხარეში. 1882 წელს მოიხსენიება პატარა თონეთში მცხოვრები ესტატე გარსევანის ძე ხელაძე (ახუაშვილი 1994: 616); ვანელი ხელაძეები სამეფო აზნაურთა შორის მოიხსენიებიან (ფაილოძე 2005: 241); გვარი გვხვდება სამეგრელოშიც (ცხადაია 2000: 167); ხელაძეები ოკრიბაში, სოფელ ჯვარისაში, აკოფაშვილის საბატონო გლეხები იყვნენ (კეზევაძე 2004: 8, 108, 132).

სოციალური უთანხმოების გამო ჩოხატაურის სოფელ საჭამიასერიდან გამოქცეული ერთი ძმის „განშტოებაა როკითის **„საქორიძეო“**. მეორე ძმა **ქორიძე** დასახლებულა სოფელ ჟონეთში“.

არ გამოირიცხება როკითში ქორიძეების დასახლების მათ მიერვე დასახლებული მიზეზი, თუმცა შეიძლება დავუშვათ, რომ გვარის დამკვიდრება იმერეთში მომხდარიყო მას შემდეგ, რაც ძველი დროიდანვე გურიის ერისთავთა სამფლობელოში შემავალი „გამოჩინებულის საწინამძღვრო ადგილ-მამული“ საჯავახოში იმერთა მეფე სოლომონ მეორემ გადასცა 1810 წელს ოტია და სხვა წულუკიძეებს (სოსელია 1973: 36, 261; სოსელია 1981:29).

სოფელ კურსების მკვიდრი **ბერძეებიც** (წინაპარი **ბერიძეების** თავდაპირველი საცხოვრისი მესხეთია), ოკრიბაში საჯავახოს გზით უნდა გადმოსახლებულიყვნენ (სოსელია 1973: 262).

თანხვედრილი ეთნოგრაფიული მონაცემებით და საისტორიო საბუთებითაც დასტურდება, რომ **ბერიძე** გურიის აზნაურული გვარია (ჭუმბურიძე 1995: 33).

როლანდ თოფჩიშვილის მიერ ლეჩხუმში ჩაწერილი მასალების მიხედვით, სამურზაყანოდან გადმოსახლებული **ბურჭულაძეების** წინაპარი სამი ძმიდან ერთი დასახლებულა ლეჩხუმში, ერთი სამეგრელოში და ერთიც გურიაში. გურიაში დამკვიდრებულს მიუღია **ბუჭულაძე**. ლეჩხუმში დასახლებული დაწერილა **ღურჭუმელიძედ** (თოფჩიშვილი 1991).

ჩვენი მასალებით, ჩოხატაურელი **ბურჭულაძე** ბაღდათის სოფელ შუბანის მკვიდრი გამხდარა მას შემდეგ, რაც „ტყვეობიდან

გათავისუფლებულმა **ჟვანია** ცოლად შეირთო აჭარელი გვაროსანი, რომელსაც მზითევში გამოატანეს ბურჭულაძე და **კუნჭულია**.

ბურჭულაძეთა საცხოვრისად სოფელი სამება სახელდება (მაისურაძე 1999: 40).

დაპირისპირების ნიადაგზე გამოქცეული სამი ძმა **ქვებულიძე** დაწერილა **ჭრელაშვილად**. ორი დასახლებულა დიშში და ერთი კახეთში. **ჭრელაშვილები** დღემდე მკვიდრობენ სიღნაღის რაიონში; ფშავის სოფ. ახადის მკვიდრი **გოდერძაულებიც** **ჭრელაშვილები** ყოფილან (მაისურაძე 1990: 222).

კახეთიდან ვანში გადმოსახლებული **ჩახუნაშვილების** როხში დამკვიდრების მიზეზი უმიწობა ყოფილა.

როხიდან ჩახუნაშვილები გადასახლებულან გურიაში (შავიანიძე 2007: 90).

როხის მკვიდრი **მამასახლისების** წინაპარი „ორ გვარს შორის მკვლელობის გამო წამოსულა“ და დასახლებულა ვანში, სოფელ გორა-ზეინდარში. რაც შეეხება როხს, მოსულან „მიწისთვის და ხე მასალისთვის. „წინაპრები აქაურ აზნაურულ გვართა მამასახლისები ყოფილან. ამიტომ დაირქვეს გურიიდან მოსულმა **ინაკავაძეებმა** მამასახლისი“.

როხის ეკლესიაში **მამასახლისებს** აქვთ „**სალოცავი** ნიში, საკუთარი გვარის ქვა“.

„ქართველები ვერ შეუდგნენ დამონების უღელს და კევრის ქვეშ გაქედილებმა, ნაწილმა მიატოვა თავისი კუთხე და კახეთს, იმერეთ-გურიაში შეაფარა თავი“.

ეთნოგრაფიული მასალა: „სამმა ძმამა ბალაძემა ჩვენ დავაგდეთ ბალავარი, თუ თორმეტი ჩამოიღებს, ის იქნება ფალავანდი, ძმები იქ ერთად ვიყავით: მოსე, ენუქი, ელია, ზარზმის საყდარი დავაგდეთ, შევიქენით ერკეთილია“ (სოფ. უდე. 2024).

ილია მაისურაძის გვართან დაკავშირებული გადმოცემით, **მგალობლიშვილები** (<ბალაძეები) ყოფილან და „ლტოლვილობის დროს, გამუსულმანებას გამორიდებიან“ მესხეთიდან გურიაში. გურიის მთავარს გადაუყვანია შემოქმედში, სადაც მგალობლად უმოღვაწიათ. ბალაძეებს თან წამოუღიათ ზარზმის ხატები და საეკლესიო ნივთები (პალ III, 2004: 134; მაისურაძე 1990: 106).

საისტორიო საბუთებში პირველად 1622 წელს მოხსენიებული **მგალობლიშვილები** მკვიდრობენ კახეთში, დირბში (გორის რაიონი), სამეგრელოს სოფელ ჭაქვინჯში (გამოთქვამენ როგორც **გალობერი, გელებერ, გელებერ-სქუა**), ჩოხატაურის რაიონის სოფელ ერკეთში.

ოკრიბის მკვიდრი **მგელაძეების** გურულ „სამ ძმას მამის გამო ბატონის სისხლი აუღიათ და გამოქცეულან“, დასახლებულან ოკრიბაში. ერთი ძმა დაახლებულა ძიროვანში (აქ ისინი **გელაძეები** არიან), მეორე გურნაში და მესამე დაბაძველში.

შდრ., ეპონიმიდან **გელა** ნაწარმოები **გელაძეების** შესახებ მსგავსი დაპირისპირების ისტორიას გვაწვდის 1346-1360 წლების შორაპნის

მაზრის სიგელი: „...გრიგოლს მოუკლავს ქავთარ დავლაძე, რის გამოც, დავით მეფის განაჩენით, დავლაძეთათვის უნდა გადაეხადა ოთხმოცი ათასი კირმანული. მან ამ თანხის ნაწილის საფასურში დადო თორმეტი გლეხი, აბჯრები, ცხენი, ნაქსოვი და ხვასტაგი, ხოლო დანარჩენი აპატიეს“ (თაყაიშვილი 1909).

საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის მომთხრობია გურიიდან ოკრიბაში მიგრირებული **ნინიძის** გვარის ისტორია: „400-500 წლის წინათ მკვლელობის გამო გამოქცეულა ბეკინა ნინიძე და მამამისი მეთოდე ნინიძეები“.

გურულ **მიქაშავიძეთა** თავდაპირველი საცხოვრისი იმერეთი ყოფილა. ზესტაფონიდან გადასახლებულან „ბოროტი ბატონის მკვლელობის გამო“. გურიის სოფელ კოხნარში დასახლების დროდ XIX საუკუნის დასაწყისი სახელდება.

რწმენა-სალოცავებთან დამოკიდებულების საკითხები

გურიიდან საქართველოს სხვა მხარეებში მიგრირებულ და გურიაში მიგრირებულ გვარებთან დაკავშირებული ეთნოგრაფიული მასალების კომპლექსურ-ეთნოისტორიული კვლევით ირკვევა ქართველთა შემეცნება-მენტალობის ტრადიციულის შესაბამისთან განვითარებულობის, რწმენის აუცილებელი ქონის ცოდნის შესახებ.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„თუ იცი იწამებ, ღმერთს მიენდობი, გეყვარება და პრობლემას მოაგვარებ, მიწვდები უკეთეს ყოფას“.

გურიის სოფელ საჭამიასერიდან წამოსული და ზენობანში, ვანსა და ჯვარისერში დასახლებული სამი ძმა ვაშაყმაძეები და დღევანდელი, გურიის მკვიდრი **ვაშაყმაძეები** სოფელ მუქედის „დადექობის“, „ერთმანეთის, ერთმანეთით ფეხზე დგომის, „გამართული“ ცხოვრების, ერთობით ჭირის ატანის აუცილებლობის მასწავლებელი დღესასწაულზე“ იკრიბებიან.

ვანის სოფელ მულუხის მკვიდრი გურული **ხელაძეების** მიერ „წელიწადში ერთხელ შეგროვილი შესაწირი მოიყრიდა თავს ბათლომე ხელაძესთან. ეს უკანასკნელი ქამარზე ჩამოიკიდებდა ამ შესაწირს და მიჰქონდა მამათში, ძირსალოცავში“.

გურული **ბერიძეების** შთამომავალი, ოკრიბელი **ბერძეები** ხუთ წელიწადში ერთხელ ჯვარცმის ეკლესიაში წირავდნენ „სახედარ მოზვერს“ (ოკრიბა, კურსები. 1994).

გურიის სოფელ **სურებიდან** უთანხმოების გამო გადმოსახლებული როხელი **კიკვაძეები** დადიოდნენ სურებში სალოცავად, საწირავად.

„ცოდვის გამოსასყიდი ლოცვის“ სახელს ატარებს ლეჩხუმელი **ჭაბუკიანების** რიტუალი და ლოცვა.

ეთნოგრაფიული მასალა: მაქსიმე აღმსარებლის წამებაში ადგილობრივ ხელშემწყობთა ცოდვის გამოსყიდვის მიზნით დღემდე ილოცებიან, შესაწირს სწირავენ ყოველ „მაქსიმობას“ ჭაბუკიანები.

ხიდისთავიდან მოსული, ტყიან ადგილებში დასახლებული **გოგიბერიძეთა** გვარის განაყოფის სახელია **ჩიტალაშვილი**: „ბევრის არქონის

გამო ჩიტივით ცოტა-ცოტას იკენკებოდა, არ ჰქონდა და ცოტა ჰამით კმაყოფილდებოდა. თუმცა შვილებს აჩენდნენ ბლომათ. ბევრი შვილი სიმაგრე იყო ერთმანეთით სოფელ-ქვეყნის. შვილი საშველს განახევს. გვიჭირდა, მარა დღევანდელივით არ ფიქრობდა. დღეს სხვანაირი ფიქრია, უფუძო რაღაცებს ვეჭიდებით“ (სოფელი ძულუხი, 2010).

სამეცნიერო ლიტერატურაში ლაზური გაფორმების გენეტიურ სახელად მოაზრებული, ეპონიმური წარმოშობის, გურიიდან მოსული **ტაბეშაძე** (<ტაბაშ - ხაზი ჩვენია) დასახლებულა სოფელ ხანში, „**ქვედა ნოღას**“, შემდეგ გადასახლებულან სოფლის ცენტრში, „ხაბაშვილების ნამოსახლში“ (შავიანიძე 2007: 71).

ტაბეშაძეთა გვარის ისტორია გვინახავს წინარეჟისტიანული მთვარის ღმერთის მიწათმოქმედების მფარველ წმინდა გიორგისთან ირმის კავშირის მეცნიერებაში აღიარებულ ფაქტს.

საერთოქართული მენტალობის ამსახველი მსგავსი მასალები, აგრეთვე ის, რომ ქართველისთვის რელიგიის ცვალებადობა ეთნიკურობის ცვლილებას არ უდრიდა, ჩავიწერეთ ხარაგაულში და ადიგენის სოფელ არალში (შავიანიძე 2007: 68-69; შავიანიძე 2024).

გადმოცემას **სახამზერძეთა** გურულობაზე სანდოობას ანიჭებს გვარის მიერ გურიაში ძირსალოცავის მოლოცვის ფაქტი (შავიანიძე 2007: 68-69).

გურიის მკვიდრი **კალანდამეების** გვარის ისტორია ქართველთა ტრადიციული მენტალობის შესწავლის საუკეთესო წყაროა.

ეთნოგრაფიული მასალა: „კალანდობას დაბადებულ ბიჭს დაარქვენ „**კალანდა**“. „კალანდას“ უკვდავება გამგრძელებელი ბიჭი, კალანდა დაიბადაო და შეიქმნა გვარი კალანდაძე“.

ნათესაური ურთიერთობები

გურიიდან და გურიაში მიგრირებული გვარების ეთნოისტორიული კვლევა ადასტურებს სისხლით და ხელოვნური ნათესაობის, გვარში შესულთან ნათესაობის, საქართველოს ყველა კუთხეში დადასტურებული არაერთი შემთხვევა.

ირკვევა, რომ ნათესაობა „ერთმანეთის გვერდით დგომის და გატანის მოთხოვნილების თაობებისთვის გადასაცემი“ მოცემულობაა.

უშვილო ისაკი ხელაძეს უშვილებია საკუთარი ძმის შვილი, გიორგი და ცოლის ძმის, აბესალომ **კაპანაძის** ქალიშვილი ნაზიკო. მერე ის ნაშვილები გიორგი დაიკარგა და ვიდრე ნაზიკო გათხოვდებოდა, ისაკი **ხელაძის** ფუძეზე მოვიდა ამ ნაშვილები ნაზიკოს ძმა ზაქრო კაპანაძე. ამიტომ, ხელაძეები ნათესაობენ კაპანაძის „**ნაგრამთანაც**“.

ძულუხელი ხელაძეები ნათესავად თვლიან თანასოფელ **ჯანელიძეებსაც**. „სოფლის მკვიდრი ელისო ჯანელიძის მამა ბესარიონი როგორც ნათესავი უშვილებია ევგენი ხელაძეს. „ორი გვარის ნაგრამი ნათესაობენ“.

ახალციხიდან და გურიიდან იმერეთში მიგრირებული ხელაძეები სხვადასხვა წარმომავლობის მიუხედავად ერთმანეთში არ ქორწინდებიან.

ოკრიბის სოფელ კითხიჯში გურიიდან მოსულა აქაური **ბაბუხადიების** ნაწილი XVIII საუკუნეში, ხრესილის ომის დროს. თათრების

განდევნის შემდეგ კითხიჯელ ივანე ბაბუხადიას უშვილებია „თათრების ტყვე“, გურული ონისიმე დოლიძე, რომლის „შთამომავლებიც დროთა განმავლობაში ბაბუხადიებად დაწერილან. ნათესაობენ ჩვეულებრივად“ (შავიანიძე 2002: 35-36).

წარმომავლობასა და სოციალურ კავშირებზე დამყარებულ ნათესაობაში ხდებოდა ტრადიციული წესებისა და ვალდებულებების დარღვევაც. აღნიშნული იყო ნათესაური ურთიერთობების ბზარის მიმცემი და განსაკუთრებით სპეციფიურს ხდიდა სოციალურ სფეროს. თუმცა ერთობის „ღონიერ წესს თავისი გაჰქონდა და მაინც აღდგებოდა“, გამოსწორდებოდა ოჯახურ და ნათესაურ ჯგუფებში ურთიერთობები, „ნელდებოდა ერთურთისგან ერთმანეთის მკაცრი შეფასება“.

გურიის მკვიდრი, **მანჯავიძეთა** (<მანჟავაძე < მანიჟავასძე; ძირძველი ფუძე ხარაგაულის ლაშე (მაისურაძე 1990: 101) და მათი რაჭული წარმოშობის რძლის - **კანდელაკის** გვარის ისტორიები საინტერესოა არა მხოლოდ შიდა მიგრაციული პროცესების, ხელოვნური ნათესაური ურთიერთობების სხვადასხვა შესაძლებლობების, სოციუმს შიგნით, ფართო გაგებით ურთიერთობების კვლევის თვალსაზრისით. გადმოცემები მოგვითხრობენ **მანჯავიძის, ყანჩაველის, ჯიბლაძისა და კანდელაკის** გვარებს შორის „ქორწინებით შექმნილი, ზოგჯერ დაშლილი ოჯახობის და მიუღებელი მდგომარეობის მიუხედავად, მოყვრული“, ზოგადად სოციალური ურთიერთობების შესახებ.

ყანჩაველის გვარის (გვარი იხსენიება გორისა და საგარეჯოს რაიონებში (მაისურაძე 1990: 183)) ქალი მეორედ გათხოვილა გურიაში ჯიბლაძეზე. ყანჩაველის ქალის „მიყოლილ შვილს“ გაუგრძელებია აქ მანჯავიძის გვარი.

გურიაში სვანეთიდან, სოფელ ღობიდან გათხოვილი კანდელაკის (დაბალი საეკლესიო მნიშვნელობის აღმნიშვნელი სიტყვიდან „კანდელაკი“ / „მნათე, მესანთლე“ (ცხადაია 2000: 92) „დიდი ბაბუა“ სპირიდონ კანდელაკი ნიკორწმინდის ტაძარში ყოფილა მღვდელი. ცოლად ჰყოლია ლენტეხიდან, ჟახუნდერიდან ანა ონიანი. მერე გაშორებულან ერთმანეთს და ანა გათხოვილა. იგი შეურთავს ღობელ **გაგნიძეს** (ცხადაია 2000: 65). ანას მეორედ გათხოვების შემდეგ შეეძინა სპირიდონისგან ვაჟი, გურულ მანჯავიძეთა რძლის, კანდელაკის ბაბუა. სვანეთში გათხოვილი ანას და სპირიდონ კანდელაკის შვილს მეტსახელად „რაჭველი“ დაარქვეს. ერთხელაც რაჭაში გამგებული კანდელაკის ბავშვი მოუწამლავთ, რის გამოც უფრო მეძულებია იქაურობა. იგი დედას ისევ სვანეთში დაუბრუნებია. „მერე სისხლმა მაინც თავისი ქნა და ფესვმა“ და ბაბუას გაუცნია კანდელაკები, ოღონდ არა რაჭის მკვიდრი. მან იცოდა, რომ კანდელაკებმა, ონიანებმა და გაგნიძეებმა ერთმანეთზე არ უნდა იქორწინონ.

დასკვნა

ეროვნულ-ისტორიულ მეხსიერებაში შემორჩენილი, გურიაში და გურიიდან მიგრაციის ამსახველი სინამდვილე ადამიანებს შორის ნაციონალური კავშირების ჩამომყალიბებელი, ერის სოციალურ-

კულტურული ცხოვრების ამსახველი ინფორმაციის გადამცემი ენიტაა შემონახული; თაობებსაა გადმოცემული თვითშეგნებით მართული, ქართველთა პოლიტიკური, რელიგიურ-სოციალური ყოფის ფაქტები, მრწამსი და მისწრაფება, ფასეულობა-იდეალები; თვითიდენტიფიკაციის საშუალება ენით თაობებს გადაეცემოდა ქართველთა მენტალობის შესახებ, ცხოვრების ფილოსოფია, კრიზისისაგან ერთობით, ეროვნულზე გათვლილი მოქმედებით თავის დაღწევის, ერის გადამრჩენი ეფექტიანი სისტემის ჩამოყალიბების გზა-საშუალებები.

გვართა მიგრაციის ამსახველი მასალები თემში, ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებისა და მოვლენების, ცალკეულ ინდივიდთა „რა გინდ გაჭირვების ფასად სამშობლომეუტოვებლობის ქმედებების“ შემსწავლელი წყაროა. ეთნოგრაფიული მასალები ქართველოლოგიური და სხვა მიმართულებით სამეცნიერო კვლევისთვის მნიშვნელოვანი საშუალებაა.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ალექსიძე 2004** – ზ. ალექსიძე, პირთა ანოტირებული ლექსიკონი XI-XVII სს. ქართული ისტორიული საბუთების მიხედვით, ტ. III. თბილისი, 2004.
- ბერძენიშვილი 1990** – ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები. თბილისი, 1990.
- თოფჩიშვილი 1997** – რ. თოფჩიშვილი, როდის წარმოიქმნა ქართული გვარსახელები? თბილისი, 1997.
- კაკაბაძე 1921** – ს. კაკაბაძე, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, წიგნი პირველი. თბილისი, 1921.
- მაისურაძე 1990** – ი. მაისურაძე, ქართული გვარსახელები. თბილისი, 1990.
- სოსელია 1973** – ო. სოსელია. ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან, ტ. I. თბილისი, 1973.
- სოსელია 1981** – ო. სოსელია, ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან, ტ. II. თბილისი, 1981.
- სურგულაძე... 1991** – მ. სურგულაძე, ჯ. ოდიშელი, პირთა ანოტირებული ლექსიკონი XI-XVII სს. ქართული ისტორიული საბუთების მიხედვით, ტ. I. თბილისი, 1991.
- დლონტი 1967** – ალ. დლონტი, ქართველური საკუთარი სახელები, ანთროპოტოპონიმთა ლექსიკონი. თბილისი, 1967.
- შავიანიძე 2002** – დ. შავიანიძე, ოკრიბული გვარსახელები. ქუთაისი, 2002.
- შავიანიძე 2007** – დ. შავიანიძე, ქართული გვარსახელები (ბაღდათის ეთნოგრაფიული მონაცემების მიხედვით). ქუთაისი, 2007.
- შავიანიძე 2012** – დ. შავიანიძე, სოფელ ძულუხის გვარსახელები (ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით). აკაკი წერეთლის სახელმწიფო

უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის შრომები, ტ. XII. ქუთაისი, 2012.

შავიანიძე 2009 – დ. შავიანიძე, გურია-აჭარის გვარსახელები (ორი სოფლის ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით). საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ტბელ აბუსერისძის სახელობის უნივერსიტეტი. სხალთის ეპარქია. საერთაშორისო-სამეცნიერო კონფერენცია „დიდაჭარობა“ (მასალები). ქუთაისი, 2009.

შავიანიძე 2004 – დ. შავიანიძე, იმერეთის გვარსახელთა ისტორიისათვის (სალომინაოს გვარსახელთა მონაცემების მიხედვით). ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. VIII. ქუთაისი, 2004.

შავიანიძე 2024 – დ. შავიანიძე, „ხალხური პოლიტიკით“ გადარჩენილი იდენტობა (სამცხე-ჯავახეთისა და აჭარის ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით). საერთაშორისო-სამეცნიერო კონფერენციის – „შავიზღვისპირეთი ცივილიზაციათა გზაჯვარედინზე“ - შრომები. ბათუმი, 2024.

ცხადაია 2000 – პ. ცხადაია, გვარები და გვართა დასახლებანი სამეგრელოში. თბილისი, 2000.

ჭუმბურიძე 1993 – ზ. ჭუმბურიძე, გურიის თავადთა და აზნაურთა ოჯახები. თბილისი, 1993.